

УДК 343.133

Гуртієва Л. М., к.ю.н., доцент, доцент кафедри
кримінального процесу НУ «ОЮА»

Поняття та правова природа повідомлення про підозру у кримінальному провадженні України

Стаття присвячена розгляду поняття та правової природи повідомлення про підозру у кримінальному провадженні України. Виявлені недоліки (прогалини) національного кримінального процесуального законодавства та зроблені пропозиції щодо його вдосконалення в аспекті досліджуваної теми.

Ключові слова: кримінальне провадження, повідомлення про підозру, правова природа повідомлення про підозру.

В статье рассматриваются понятие и правовая природа уведомления о подозрении в уголовном производстве Украины. Выявлены недостатки (пробелы) национального уголовного процессуального законодательства и сделаны предложения по его усовершенствованию в аспекте исследуемой темы.

Ключевые слова: уголовное производство, уведомление о подозрении, правовая природа уведомления о подозрении.

This article deals with the definition and legal nature of report about suspicion in the criminal proceedings. Made proposals aimed at improving the criminal procedural legislation of Ukraine.

Key words: criminal production, report about suspicion, legal nature of report about suspicion.

Актуальність дослідження питання про поняття та правову природу повідомлення про підозру обумовлена потребами науки кримінального процесуального права та правозастосовної діяльності щодо вдосконалення національного кримінального процесуального законодавства та кримінально-процесуальної форми, а також щодо однозначного розуміння вченими та практичними робітниками нових юридичних термінів та інститутів.

Повідомлення про підозру є новим інститутом кримінального процесуального права України, а аналіз його законодавчого врегулювання дозволяє зробити висновок, що КПК України містить деякі протиріччя, прогалини, які ускладнюють застосування національного кримінального процесуального законодавства.

Аналіз сучасних наукових досліджень українських вчених (зокрема, Ю.П. Алєніна, А.В. Андрейчук, В.Г. Гончаренко, В.О. Гринюк, І.Г. Івасюк, О.В. Івашенко, О.В. Капліної, Т.В. Лукашкіної, О.С. Мазур, В. Фаринника, О.В. Фараон, Л.В. Юрченко та ін.) дозволяє зробити висновок, що поняття та правова природа повідомлення про підозру неоднозначно трактується в юридичній літературі. Серед вчених немає єдиного підходу щодо розуміння даного питання.

Крім того, аналіз кримінального процесуального законодавства України дозволяє зробити висновок, що, на жаль, визначення терміну «повідомлення про підозру» законодавець не надає ні в ст. 3 КПК України, де надано визначення основних термінів КПК, ні в статтях 276-279 (глава 22 КПК), 481 КПК України, які регулюють інститут повідомлення про підозру.

Мета даного дослідження — на підставі аналізу наукових досліджень та національного кримінального процесуального законодавства з'ясувати поняття та правову природу повідомлення про підозру у кримінальному провадженні України.

Виявити недоліки національного кримінального процесуального законодавства та зробити пропозиції щодо його вдосконалення в аспекті досліджуваної теми.

Перш за все зазначимо, що з точки зору філософії та методології наукових досліджень термін «природа» застосовується для визначення загального поняття того або іншого конкретного об'єкта дослідження, яке задає принципіальну схему його розуміння та з'ясування, виявляє його основні характеристики. Правова природа того або іншого «явища» (тобто об'єкта дослідження) визначає його місце та значення в матерії права [1, 509].

В юридичній літературі правову природу повідомлення про підозру вчені розглядають в декількох аспектах: а) як інститут кримінального процесуального права (В.О. Гринюк [2, 93], І.Г. Івасюк [3], О.В. Капліна [4, 242], В. Фаринник [5] та ін.); б) як правовий акт (В.Г. Гончаренко [6, 603], О.В. Фараон [7, 204] та ін.), в тому числі, як правозастосовний акт (Т.В. Лукашкіна [11]); в) як процесуальне рішення (Ю.П. Аленін [8, 301], В.О. Гринюк [2, 96], Л.В. Юрченко [9, С.355-357]); г) як форму повідомлення (О.В. Іващенко [10, 10]).

З позицією О.В. Іващенко щодо визначення правової природи повідомлення про підозру як форми повідомлення ми не можемо погодитись, оскільки відповідно до ст. 111 КПК України, яка має назву «Поняття повідомлення у кримінальному провадженні», повідомлення у кримінальному провадженні є процесуальною дією, за допомогою якої слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд повідомляє певного учасника кримінального провадження про дату, час та місце проведення відповідної процесуальної дії або про прийняте процесуальне рішення чи здійснену процесуальну дію. Повідомлення учасників кримінального провадження з приводу вчинення процесуальних дій здійснюється у випадку, якщо участь цих осіб у таких діях не є обов'язковою. Разом з тим, виходячи з аналізу ст. 278 КПК України, участь особи, якій повинне бути вручене повідомлення про підозру, є обов'язковою.

Інші підходи визначення правової природи повідомлення про підозру заслуговують на увагу, та дозволяють зробити висновок, що повідомлення про підозру є багатоаспектним явищем (тобто повідомлення про підозру можна розглядати в різних аспектах).

Так, зокрема, цілком можна погодитись з позицією вчених (В.О. Гринюк, І.Г. Івасюк, О.В. Капліною, В. Фаринник та ін.), які розглядають повідомлення про підозру як інститут кримінального процесуального права, оскільки статті 276-279, 481 та ін. КПК України представляють собою уособлену сукупність групи норм кримінального процесуального права, які регулюють однорідні кримінально-процесуальні відношення, що виникають у зв'язку з діяльністю слідчого, прокурора по складанню письмового повідомлення про підозру та врученням його особі, а також наданням підозрюваному можливості захищати свої права та законні інтереси.

Інші вчені (В.Г. Гончаренко [6, 603], О.В. Фараон [7, 204]) зазначають, що повідомлення про підозру є правовим актом. Професор Ю.П. Аленін розглядає повідомлення про підозру як процесуальне рішення, що є правовим актом [8, 301].

Так, Ю.П. Аленін зазначає, що повідомлення про підозру — це одне із найважливіших процесуальних рішень, яке приймає прокурор або слідчий за погодженням із прокурором (ч. 1 ст. 277 КПК) до закінчення розслідування у кримінальному провадженні. В цьому процесуальному рішенні на підставі зібраних під час досудового розслідування доказів певна особа набуває статус підозрюваного. Саме з моменту повідомлення особи про підозру між слідчим, прокурором та підозрюваним виникають кримінальні процесуальні

відносини, змістом яких є конкретні права та обов'язки сторін, що врегульовані главою 22 КПК України [12, 545].

Вважаємо, що визначення правової природи повідомлення про підозру тільки як процесуального рішення є неповним, оскільки аналіз положень 22 КПК України дозволяє зробити висновок, що повідомлення про підозру є кримінально-процесуальним актом, який включає і кримінально-процесуальне рішення, і кримінально-процесуальну дію.

Аналізуючи повідомлення про підозру як процесуальне рішення, зазначимо, що у юридичній літературі процесуальне рішення визначається як «правовий документ встановленої форми, в якому слідчий, прокурор, суддя або суд у межах своєї компетенції в передбаченому законом порядку роблять висновки про встановлені фактичні обставини і на підставі цих обставин і закону дають відповідь на правові питання та виражають владне волевиявлення про дії, які впливають зі встановлених обставин і приписів закону» [13, 51; 14, 8-9]. У цьому контексті повідомлення про підозру являє собою процесуальне рішення слідчого, прокурора про вчинення кримінального правопорушення конкретною особою. Даний висновок можна зробити з аналізу норм глави 22 КПК України та ч. 1 ст. 42 КПК України, яка закріплює, що підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому статтями 276-279 КПК, повідомлено про підозру, або особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок не встановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений КПК для вручення повідомлень.

Разом з тим, дане процесуальне рішення оформлюється не постановою, а процесуальним документом, що має назву «повідомлення». Це суперечить положенням ч. 3 ст. 110 КПК України про те, що процесуальні рішення слідчого, прокурора приймаються у формі постанови. На дану прогалину національного кримінального процесуального законодавства звертали увагу деякі вчені (А.В. Андрейчук [15, 201-203], І.Г. Івасюк [3, 76-77], Т.В. Лукашкіна [11, 33], О.В. Фараон [7, 204], Л.В. Юрченко [9, 356]) та висловлювали пропозицію про доцільність оформлення процесуального рішення слідчого, прокурора про визнання особи підозрюваним самостійною постановою [11, 35-36; 15, 203-205]. Вважаємо, що дана пропозиція заслуговує підтримки з боку законодавця.

Деякі вчені (Т.В. Лукашкіна [11, 33] та ін.) цілком справедливо розглядають повідомлення про підозру як правозастосовний акт, оскільки кримінальне провадження можна розглядати як складний правозастосовний процес, процес застосування норм матеріального та процесуального права.

В юридичній літературі вчені (П.С. Лупинська, П.С. Елькінд та ін.) виділяють два етапи правозастосовного процесу, першим з яких є збирання та оцінка інформації, тобто встановлення фактичних обставин, а другим — зіставлення інформації з умовами прийняття процесуального рішення та формулювання процесуального рішення [16, 19; 14, 13-14; 17, 150-153]. Оскільки правильне встановлення фактичних обставин є умовою прийняття законного та обґрунтованого рішення, то законодавець повинен чітко закріпити обставини, які є підставою прийняття того або іншого процесуального рішення, зокрема, рішення про повідомлення про підозру.

Аналіз національного кримінального процесуального законодавства дозволяє зробити висновок, що законодавець, на жаль, не закріпив підстави прийняття рішення

про повідомлення про підозру. Замість закріплення підстав прийняття рішення про повідомлення про підозру у ст. 276 КПК України зазначені «випадки» повідомлення про підозру. Вважаємо, що підставою прийняття рішення про повідомлення про підозру є встановлені за допомогою доказів обставини, які свідчать про наявність події кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення) та про вчинення його конкретною особою. Цілком доцільно підстави повідомлення про підозру закріпити у ст. 276 КПК України.

Аналізуючи повідомлення про підозру як процесуальну дію (точніше, як сукупність процесуальних дій) щодо вручення письмового повідомлення про підозру, звернемо увагу, що у ст. 278 КПК України не закріплено, яким чином повинна бути оформлена дана процесуальна дія. Вважаємо, що це є прогалиною у національному кримінальному процесуальному законодавстві, яка обумовлює необхідність подальшого вдосконалення ст. 278 КПК України.

Оскільки, відповідно до положень п. 1 ч. 1 ст. 103 КПК України та ч. 1 ст. 104 КПК України хід та результати процесуальних дій фіксуються у протоколі, то і вручення письмового повідомлення про підозру повинно бути оформлено відповідним протоколом. Вважаємо, що це доцільно закріпити у ст. 278 КПК України.

В аспекті досліджуваної теми звернемо увагу на некоректність законодавчого закріплення повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення як початку такої стадії кримінального провадження як притягнення до кримінальної відповідальності (п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК). Уявляється, що позиція законодавця щодо закріплення притягнення до кримінальної відповідальності як самостійної стадії кримінального провадження України є нелогічною, недоцільною, оскільки суперечить теоретичним положенням науки кримінального процесуального права щодо розуміння поняття, ознак стадії кримінального процесу [18]. Крім того, Конституційний Суд України у Рішенні від 27 жовтня 1999 р. у справі № 1-15/99 зазначив, що притягнення до кримінальної відповідальності є стадією кримінального переслідування [19], а поняття «стадія кримінального процесу» та «стадія кримінального переслідування» слід розрізняти, оскільки вони є різними за своєю правовою природою (сутністю). Кримінальне переслідування є кримінально-процесуальною функцією, яку здійснює сторона обвинувачення (слідчий, прокурор, керівник органу досудового розслідування) з метою викриття підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні злочину. Разом з тим, звернемо увагу, що Європейський суд з прав людини (далі - ЄСПЛ) розглядає процесуальні дії, які спрямовані на викриття особи у вчиненні злочину, як висунення обвинувачення проти неї. Так, у справі Екле проти Федеративної Республіки Німеччини (1982 р.) ЄСПЛ визначив кримінальне обвинувачення як «офіційне повідомлення особи компетентним органом про те, що вона підозрюється у вчиненні кримінального злочину» [20, 45; 21]. У даному аспекті повідомлення про підозру необхідно розглядати як певний етап кримінально-процесуальної функції кримінального переслідування (обвинувачення), в тому числі, як певний етап стадії досудового розслідування, який пов'язаний з: а) появою такого учасника кримінального провадження як підозрюваний (ч. 1 ст. 42 КПК); б) початком обчислення строків закінчення досудового розслідування (ч. 1 ст. 219 КПК).

Таким чином, основними висновками даного дослідження є наступне. По-перше, повідомлення про підозру є процесуальним рішенням слідчого, прокурора про вчинення кримінального правопорушення певною особою та процесуальною дією (сукупністю процесуальних дій) щодо вручення особі письмового повідомлення про підозру.

Вважаємо, що дане визначення терміну «повідомлення про підозру» необхідно закріпити у ст. 3 КПК України, оскільки однозначне розуміння вченими та практичними робітниками поняття та правової природи повідомлення про підозру сприятиме як розвитку наукових положень кримінального процесуального права України, так і вдосконаленню кримінально-процесуальної діяльності суб'єктів кримінального провадження.

По-друге, з метою вдосконалення законодавчого врегулювання інституту повідомлення про підозру у КПК України необхідно закріпити наступні положення:

а) процесуальне рішення прокурора або слідчого щодо вчинення кримінального правопорушення певною особою повинне бути оформлене відповідною постановою;

б) підставою прийняття рішення про повідомлення про підозру є встановлені за допомогою доказів обставини, які свідчать про наявність події кримінального правопорушення та про вчинення його конкретною особою;

в) вручення письмового повідомлення про підозру повинно бути оформлено відповідним протоколом.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Философский энциклопедический словарь / Редкол.: С.С.Аверинцев, Э.А.Араб-Оглы, Л.Ф.Ильчев и др. — 2-е изд. — М.: Сов. энциклопедия, 1989. — 815 с.
2. Гринюк В.О. Окремі питання вдосконалення процесуального порядку повідомлення про підозру / В.О. Гринюк // Сучасні проблеми криміналістики: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 100-річчю з дня народження доктора юридичних наук, професора В.П. Колмакова (27-28 вересня 2013 року м. Одеса) / упоряд.: В.В. Тіщенко, О.П. Вашук. — Одеса: юридична література, 2013. - С.93-96.
3. Івасюк І.Г. Інститут «повідомлення про підозру» нового кримінального процесуального законодавства України / І.Г. Івасюк // Митна справа, частина 2, книга 2 - 2013. - № 4 (88). — С.74-79.
4. Капліна О.В. Підозра у кримінальному провадженні: поняття, ознаки, сутність / О.В. Капліна // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. — 2013. — № 1. - С. 238-242.
5. Фаринник В. Повідомлення про злочин / В. Фаринник // Юридичний вісник України. — 2012. - № 27 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.yuricom.com/ua/analytical_information/?id=11844
6. Кримінальний процесуальний кодекс. Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.Г. Гончаренко, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. — К.: Юстиніан, 2012. — 1224 с.
7. Фараон О.В. Процесуальна форма письмового повідомлення про підозру у кримінальному провадженні / О.В. Фараон // Науковий вісник Херсонського державного університету. Збірник наукових праць. Серія «Юридичні науки». Випуск 1. Том 3. — 2014. — С.204-207.
8. Аленін Ю.П. Повідомлення про підозру за новим КПК України / Ю.П. Аленін // Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права: матер. Міжнар. наук. конф. (Одеса, 30 листопада 2012 р.) Т. 2 / відп. за випуск д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». - Одеса: Фенікс, 2012. — С.301-303.
9. Юрченко Л.В. Повідомлення про підозру: новела кримінального процесуального законодавства України / Л.В. Юрченко // Актуальні проблеми публічного та приватного права: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 3 жовтня 2012 року). — Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2012. — С. 355-357.
10. Іващенко О.В. Іващенко О.В. Інформування учасників кримінального провадження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / О.В. Іващенко. — Одеса, 2013. — 20 с.
11. Лукашкіна Т.В. Доказывание как этап правоприменительного процесса / Т.В. Лукашкіна // Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м.Одеса) / відповід. за випуск Ю.П. Аленін. — Одеса: Юридична література, 2013. — С.30-36.
12. Кримінальний процесуальний кодекс: Науково-практичний коментар / Відп. ред.: С.В. Ківалов,

С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. — Х.: Одиссей, 2013. — 1104 с.

13. Уголовно-процессуальное право Российской Федерации: Учебник / Отв. ред. П.А. Лупинская. — М.: Юристъ, 2004. — 800 с.

14. Аленін Ю.П. Прийняття процесуальних рішень за новим кримінальним процесуальним законодавством України : навч.-метод. посібник / Ю.П. Аленін, В.Г. Пожар, І.В. Гловюк та ін. — Одеса : Фенікс, 2012. — 138 с.

15. Андрейчук А.В. Повідомлення про підозру як підстава визнання особи підозрюваним: сучасний стан і напрями удосконалення / А.В. Андрейчук // Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 20013 р., м.Одеса) / відповід. за випуск Ю.П. Аленін. — Одеса: Юридична література, 2013. — С.200-205.

16. Лупинская П.А. Решения в уголовном судопроизводстве. Их виды, содержание и формы / П.А. Лупинская. — М.: Юрид. лит., 1976. — 168 с.

17. Элькин П.С. Толкование и применение норм уголовно-процессуального права / П.С. Элькин. — М.: Юрид. лит., 1967. — 192 с.

18. Більш докладно див.: Гуртієва Л.М. Аналіз законодавчого закріплення повідомлення про підозру як почату стадії притягнення до кримінальної відповідальності у кримінальному провадженні України / Л.М. Гуртієва // «Актуальні проблеми законодавства України: пріоритетні напрями його вдосконалення»: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 10-11 жовтня 2014 р.) — Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2014. — С. 127-129.

19. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень частини 3 ст. 80 Конституції України (справа про депутатську недоторканність) від 27 жовтня 1999 р. № 9-рп // Офіційний вісник України. — 1999. - № 44. — С. 71-77.

20. Гом'єн Донна Короткий путівник Європейською конвенцією з прав людини / Пер. з англ. Т. Іваненко та О. Павличенка. — Львів: Кальварія, 2002. — 180 с.

21. Див., зокрема: Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Де Вейер проти Бельгії» від 27 лютого 1980 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.echr.ru/documents/doc/2461476/246147.htm>; Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Еклє проти Федеративної Республіки Німеччини» від 15 липня 1982 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.echr.ru/documents/doc/2461443/2461443.htm>

